

92

NEPSZAVA

1975 DEC 17

175 éve született Czuczor Gergely

1800. december 17-én született Czuczor Gergely, eredeti nevén István, kis nádfelelő házbán, Érsekújvár mellett, a Nyitra megyei Andódon. Anyja másodszor lépett házasságra az andódi születésű, 29 éves Czuczor Jánossal, Károlyi József gróf jobbággyával. Ebből a házasságból született költonk.

Czuczor Gergely az iskola első osztályait nagyapjánál, Szimón végezte, a vele egykorú, első unokatestvérével, Jedlik *Anyossal*. 1820-ban jött Pestre, ahol ekkor élénk irodalmi élet volt keletkezében. Itt ismerkedik meg Toldy Ferencel és Kisfaludy Károlylyal, aki költővé fogadja. És az Aurórában kiadja első művét, az „Augsburgi ütközet”-et. 1824-ben tanárnak nevezik ki a győri bencés gimnáziumba. 1830-tól már Révkómáromban folytatja tanárkodását. Itt szerkeszti a „Mezei naptárt”, melyben a nép számára írja „Paprikás verseit”.

A Magyar Tudományos Akadémia 1831-ben levelező tagjává választotta majd 1835-ben az Akadémia segédjegyzője és levéltárnoka lesz. Ekkor Pestre költözik, és 1836-ban, az Akadémia nagygyűlésén, akadémiai rendes tagnak választják. Rendje azonban irodalmi tevékenysége és ellensé-

gei rágalmai alapján visszahívja Czuczort Pestről, mint írja: „Engem visszamenni kényszerítetek, mert népdalokat írtam, mert klastromban nem laktam.”

Hírneve azonban nem megy feledésbe Pesten, és az Akadémia kitüntető bizalmával az 1844-i közgyűlésen egyhangúlag kéri Czuczort szerkesztőjévé választotta. Széchenyi István egyidejűleg kérte Pestre bocsátását. Czuczor búcsút vesz Győrtől, és Pesten a szótári munkán kívül a „Magyar nyelv rendszere” című műben Vörösmartyval együtt dolgozza ki népiskolai nyelvtankönyvét. Pesten éri 1848-ban a forradalom, és ekkor írja legszebb forradalmi versét, a „Riadót”, mely a Bajza József által szerkesztett „Kossuth Hírlapjában” gyűjtőhangulata miatt csak 1848. december 21-én jelent meg.

Talán a Nagy Szótár tartotta Pesten, nem menekült el, s 1849. január 18-án este letartóztatják. Az ítélet hatesztendei várfogság. 1848. május 21-én, amikor Görgey csapatai rövid időre felszabadítják Buda várát. Czuczor rövid időre ismét szabad, de 1850. január 16-án, Haynau rendeletére, vasra verve a Neugebäude épületébe kísérik. Nemsokára Lin-

zen át Kufsteinbe szállítják. Ott is töretlen erővel folytatja munkáját a Nagy Szótáron, mikor a börtön parancsnoka megengedi, hogy kezéről levegyék a vasat.

1851. május 22-én Czuczor Gergely kegyelmet kap, és barátja, Toldy segítségével, visszatér Pestre, s letelepedett az akkor Országútnak nevezett mai Múzeum körúton, a 26. számú ház harmadik emeletén. Itt élt csendes visszavonultságban, és minden idejét a Nagy Szótár szerkesztésének szentelte, egészen 1866. szeptember 8-án bekövetkezett haláláig.

Simon István, nemrég fiatalon elhunyt, Kossuth-díjas költőnk „A magyar irodalom” című könyvében így méltatja Czuczort: „Czuczor Gergely egyidős Vörösmartyval, sőt eposzkísérleteivel meg is előzi a húszas évek elején. Mint költő korán sikereket ért el. Hunyadi című balladája sokáig mintadarabja lett az iskolai könyveknek. Olyan népies hangulatú verseivel, mint amilyen „A falusi kislány Pesten” című finom rajz is, a zsánerköltészet előfutára. már Petőfi előtt... Riadója pedig az egyik leghatásosabb forradalmi vers volt 48-ban.”

Emlékét Budapesten több utcanev is őrzi.

Czuczor László